

verkligen kan behålla sina dimensioner av samhällskritik och ifrågasättande när de väl har blivit officiella? Uppmärksammade negativa kulturarv – som Auschwitz eller Hiroshima – har tilldelats sina världsarvsutnämningar i en kontext av fredsbevarande och mänskliga rättigheter. Bevarandet av det negativa borgar därmed för en förtröttnan på framtiden. Kanske kan vi lära av det förflutna? Om de fysiska lämningarna av brott mot mänskligheten finns kvar, är det i vilket fall onekligen svårare att förneka att det ofattbara en gång har inträffat.

Men det är en sak att bevara lämningar från negativa företeelser som en majoritet av mänskligheten fördömer som avskyvärda. Svårare blir det i de fall då bevarandeam ambitionen endast visar sig företrädas av en minoritet. Är en leprakoloni, ett sinnessjukhus, ett fängelse värda att bevara och vilka är det egentligen som vinner på att så sker? Här har de professionella ett ansvar att verka som opinionsbildare. Det finns exempelvis idag knappast någon större folklig majoritet för att bevara Barsebäck kärnkraftverk, men läget kan se annorlunda ut i framtiden, om branschen hittar bärkraftiga argument för att bevara allmänhet och politiker.

Det sistnämnda reser emellertid ytterligare en fråga av principiell betydelse: är det de professionellas sak att peka ut bevarandevärda kulturarv? Som nämnts förhåller sig antologins författare kritiska till att branschfolket själva definierar officiellt bevarandevärde. Men, återigen, hur ska i så fall alternativen organiseras? Utsatta grupper som exempelvis sinnessjuka kanske saknar bärkraftiga röster som definierar och försvarar deras arv. Ska vi blunda för detta, eller bör vi låta kulturarvsbranschen hitta vägar för en dokumentation och en representation i dialog med de utsatta grupperna?

Jag uppfattar det som att antologins författare sympatiserar med det senare alternativet. Nästa steg är således att öka medvetenheten hos branschfolket, samt att utveckla metoder och syften för samlande och bevarande. Några patentlösningar finns det dock knappast för bevarande av problematiska kulturarv. Men det är viktigt att hålla debatten levande och att ge perspektiv och exempel på sådant som redan har gjorts, eller är på väg att genomföras.

Antologins artiklar bidrar alla till detta; de är samtliga välskrivna och läsvärda. Redaktörerna har, förutom den gemensamt skrivna och inledande artikeln, bidragit med var sin intresseväckande artikel. Inte minst tilltalar mig Lars-Eric Jönssons tankeexperiment om ett ”de sociala kategoriernas museum”. Ett sådant skulle ha som uppgift att ifrågasätta och visa på de samhälleliga och veten-

skapliga mekanismer som gemensamt formar sociala kategorier: ”sinnessjuka”, ”kriminella”, ”missbrukare” etc. Det övergripande budskapet om att problematiska kulturarv i första hand handlar om människovärden, mer än det materiella och ekonomiska, måste nämligen tas på allvar; trots att det materiella bevarandet självfallet är fortsatt nödvändigt. Ett samhälle som förmår att visa upp det svåra måste rimligen vara sundare än ett samhälle som aktivt försöker dölja det, men det räcker inte med att enbart bevara och ställa på display. Föremålen talar inte utan meningsfulla röster som beskriver deras funktioner och betydelser. Ett lyckat bevarande förutsätter därför att det materiella, det ekonomiska och de mänskliga erfarenheterna kan kombineras i ett musealt eller miljövårdande sammanhang. Att bevara problematiska kulturarv handlar därför inte så mycket om att bevara artefakter, som att låta röster höras på arenor där de tidigare bara på undantag har ägt tillträde. Att ta till sig svåra kulturarv handlar i slutändan om oss själva, om hur mycket vi vill veta, och om hur mycket vi vill glömma.

Richard Pettersson, Umeå

Bo Stråth: *Union och demokrati. De förenade rikena Sverige–Norge 1814–1905*. 688 s., ill. ISBN 91-578-0456-7.

Francis Sejersted: *Socialdemokratins tidsålder – Sverige och Norge under 1900-talet*. 596 s., ill. ISBN 91-578-0457-5. Nya Doxa, Nora.

Det er en ordentlig mundfuld, som professor i samtids-historie ved Europauniversitetet i Firenze Bo Stråth, har serveret for os. Men også en rigtig lækkerbidsken. Skønt nok mest beregnet for historikere er dette er en overordentlig læseværdig bog, som alle historisk interesserede – også nordiske etnologer – bør kunne have fornøjelse af. Den leverer et fornemt bidrag til forskningen i ikke kun Sverige–Norges, men også hele Nordens historie, idet der ikke mindst med hensyn til Nordens geopolitiske situation i årene omkring 1814, Krimkrigen og unionsopløsningen, foretages udblik til de storpolitiske konsekvenser for hele Norden af de svensk-norske kongers udenrigspolitik. 1800-tallet var stadig et dynastisk århundrede. Samtidig med at de demokratiske bevægelser fik mere og mere fodfæste.

Det er samtidig en lærd bog. Stråth fører undervejs i sin helt igennem konsistente fremstilling både direkte og

indirekte dialog med en lang række nordiske historikere og forholder sig diskuterende til en stribe af de problemstillinger i stort som i småt, som nordiske historikere har behandlet gennem de seneste par årtier. Dette er en væsentlig årsag til, at bogen er svulmet op. Man kan også læse den som en historiografisk fremstilling, der også af den grund stiller betydelige krav til sin læser.

Men samtidig er den et både selvstændigt og originalt bidrag til Norden-forskningen. Det skyldes ikke mindst, at Bo Stråth har stillet sig en etnologi-lignende kultur-analyseopgave: at se det selvklara som mindre selvklart, at problematisere det vedtagne, at finde latente understrømme i historien og at se noget som noget andet. Eller sagt rent ud: mange af de værker der er udkommet i anledning af 100-årsjubilæet for unionsopløsningen, hvor Norge har fejret denne, og Sverige har markeret den, finder begrundelsen for den fredelige opløsning i de politiske omstændigheder i årene omkring 1900. Bo Stråth tilslutter sig denne opfattelse, men går samtidig længere tilbage og peger i stedet på et parløb mellem unionens to stater, som daterer sig til midten af 1800-årene. Det er ham da en nærliggende tanke, at unionen aldeles ikke behøvede at være blevet opløst, idet den politiske kultur i de to lande var så forbløffende ens – og langt mere ens end man normalt har regnet med. Her har den norske frejdighed og radikalitet i demokratisk henseende været anskuet som liggende et hestehoved før den politiske kultur i Sverige, hvor der tilsvarende i progressive liberale kredse var tale om en meget stærk påvirkning fra norsk side. Underforstået: at der i Sverige var stærke anti-demokratiske kræfter, som modsatte sig fremskridt på unionsområdet i almindelighed og demokratiområdet i særdeleshed. Denne anskuelse deler Stråth ikke ubetinget. Han ser billedet mere mangefacetteret og har i højere grad de mange ligheder inden for både politik og kultur for øje.

Ganske vist er det en overordnet tanke i bogen, at unionen sprængtes som følge af utakt i synet på demokrati. Både det norske og det svenske venstre var ude af trit med hinanden og det norske og det svenske Højre havde aldrig kunnet nærme sig hinanden. Det betyder, at da det økonomiske samarbejde skulle kompletteres med en politisk integration måtte unionen falde. Man havde ingen løsningsarena at bygge denne integration på, hvorefter man så faldt tilbage i national separatisme. Kongen kunne heller ikke længere samle kræfterne. Det er da i stedet hos midtkræfterne i de to lande, man finder forudsætningerne for fælles fodslag. Men det unionsparlament, som unionskomiteen foreslog i 1867, blev

aldrig realiseret. Her har vi da alternativet, som kunne være blevet en samlende kraft. Den midterlinje i både norsk og svensk politik i årene mellem 1850 og 1870, som stod i harmoni-liberalismens navn, er forfatterens helt. Det repræsenteres i Norge af folk som Anton Martin Schweigaard, Georg Sibbern og Fredrik Stang; i Sverige af stærke kræfter som André Oscar Wallenberg, Louis De Geer og Johan August Gripenstedt (se især kap. 5). Imidlertid trådte dette mittfält aldrig for alvor i karakter; dertil var den norske bondemobilisering fra 1870'erne for stærk og for politisk smart, idet den kobledede nationalismen og kampen mod Sverige på en kamp for demokrati. Hertil kom den protektistiske toldpolitik, som indflydelsesrige kræfter i Øst-Sverige fik gennemdrevet i 1880'erne, som yderligere spredte mittfältet.

Ikke desto mindre: frem til toldstriden udgjorde det norske Højre og det moderatliberale venstre i Sverige en bro, der kunne have samlet kræfterne. I hverken den ene eller den anden af disse fløje så man i økonomisk henseende den splittende Manchester-liberalisme, der aldrig har kunnet bygge samfund. Ej heller gik man her til politiske excesser, men ønskede en fortsat rolig udvikling, der skulle begrænse monarkens magt og udstikke rammerne for kongemagtens konstitutionelle grænser, ligesom man ønskede at hindre alt for eventyrlige kongelige krumspring som fx Oscar 1:s planer for Finland efter Krimkrigen og Carl 15:s vidtløftigheder i samarbejde med den danske Frederik 7. I begge tilfælde kunne udenrigspolitikken true vitale økonomiske interesser, både i markedshenseende og med hensyn til kapitaltilførsel. Mittfältet var ikke blåøjede, men klartseende pragmatiske realpolitikere, der betonedede statens rolle for en fri økonomi og for sikring af medborgerlige fri- og rettigheder. Staten skulle være den synlige hånd, som skabte forudsætninger for moderniseringen af de to lande; samlet.

Med en sådan tilgang knytter Bo Stråth sig til forskere som Göran B. Nilsson med hans studier i Wallenberg-historien, Francis Sejerstedts forskning i den norske "Sonderweg", der er nært beslægtet med Torbjörn Nilssons studier i den særlige svenske embedsmandskultur, hvor man som embedsmand også kunne være kapitalist, samt Rune Slagstads arbejde med de nationale strategier i norsk politik, der ligeledes ser de hegeliansk inspirerede "sædelige" politikere på midten i Norge i midten af 1800-tallet som andet og mere end konservative klasseegocentrikere fra embedsmandskulturen.

Det er klart, at med en sådan alternativ historieskrivning er der andre dele af ikke mindst Sveriges historie, som må vige pladsen. Der er ikke ofret meget plads på

folkrørelserne og deres bidrag til en modernisering af Sverige fra neden. Den særlige kobling af nationalisme og demokrati, som denne del af Sverige og Norges historie repræsenterer, har vanskeligt ved at finde en plads i den valgte optik. Det dannelsesideal, der kendetegnede folkrørelserne i form af en individuel ansvars- og kaldsetik, passer ikke godt sammen med det hegelianske kollektivismideal, der bærer bogens grundidé. Bogen er i høj grad et politisk værk; også i den betydning, at der lægges megen vægt på de store politikeres indgreb i historien, på vegne af folket. Disse aktører med deres kombination af frisind, statsstyring og paternalisme tildeles en betydelig rolle. Tilsvarende stilles den norske partikularisme i skikkelse af radikal-demokrater også i et mindre gunstigt lys, end man ofte ser det i dele af den norske historieskrivning.

Stråth lægger da heller ikke skjul på, at bogen er skrevet i lyset af erfaringer med den europæiske union og dens problemer med at forbinde union og demokrati. Hvor sympatien ligger, er man ikke i tvivl om, men Bo Stråth er en så hæderlig historiker, at han vedgår, at også EU har sine demokrativanskeligheder, og at der i en situation, hvor EU taber mere og mere terræn i både legitimitet og folkelig opbakning, er et skrigende behov for unionelle parlamentariske platforme.

Også her er det afgørende problem, hvorledes en folkelig opfattelse i nationale gevanter kan integreres i en fælles-europæisk politik.

Og her er vi så ved at nærme os et punkt, hvor bogen er mindre præcis, nemlig synet på det nationale. Flere steder kommer forfatteren i modstrid med sig selv på dette ømme punkt. På den ene side betoner han, at nationalismen skal kontekstualiseres, og at den er underordnet dels politisk vilje, dels specifikke historiske omstændigheder, således at den altid foreligger i tilknytning til specifikke historiske problemstillinger såsom stemmeret og demokrati. På den anden side er der talrige eksempler rundt om i bogen på, at forfatteren opererer med nationalismen som en selvstændig kraft og en selvstændig aktør; det gælder ikke mindst, når nationalismen skal bruges som forklaring på, hvorfor tingene går galt. Det er uheldigt. Nok så frugtbart, ville det have været, hvis han havde fastholdt ideen om, at nationalismen dels er en radikaldemokratisk instans, der ikke opererer med gradueringer blandt nationens medborgere, dels er en forståelsesramme og en optik. I så fald ville han have haft yderligere et kort på hånden i sit forsvar for det unionelle: at en politisk union ingenlunde er uforenelig med en stærk kulturnationalisme.

Både Finland og Tyskland er gode eksempler herpå. EU kunne, hvis den ikke falder fra hinanden eller opløses indefra, tænkes at udgøre yderligere et eksempel.

Dette kritikpunkt, der anfægter en af bogens blinde pletter, forrykker imidlertid ikke indtrykket af et historisk mesterværk. Det er helt enkelt et imponerende stykke arbejde, Bo Stråth har præsteret. Skønt båret af en tydelig politisk intention er bogen så sikker i sit helhedssyn og samtidig så rummelig og loyal i sin drøftelse af andre positioner end den valgte, at man kun kan glæde sig over at blive beriget af både bogens klarsyn og dens righoldighed i empirisk henseende. Nye læsere har en stor oplevelse i vente. Bogen anbefales hermed på det varmeste og med den største respekt for det solide håndværk.

Den anden af de to bøger, som forlaget Nya Doxa har udsendt i anledning af hundredåret for unionsopløsningen i 1905, er Francis Sejersteds storværk *Socialdemokratins tidsålder – Sverige och Norge under 1900-talet*. Bogen begynder dér, hvor Bo Stråths behandling i *Union och demokrati* slutter, dvs. i 1905. De to bøger ligner da også hinanden i mangt og meget, om end Sejersted i højere grad end Stråth ser 1905 som et nyt og moderne take off og ikke som en konservativ modernisering. Begge forfattere anlægger et bredt samfundshistorisk perspektiv; begge har et vågent blik for det, som Rune Slagstad har kaldt de ”nationale strategier” og begge interesserer sig mere for de midtsøgende og samfundsskabende forhold end for ekstremerne. Dette er tydeligt hos Stråth i hans vægtning af harmoni-liberalerne i midten af 1800-årene, men er også et gennemgående træk i Sejersteds bog.

Ikke at han frakender Eric Hobsbawms idé om ekstremernes århundrede relevans og betydning, men Norges og Sveriges historie i 1900-tallet har ganske enkelt været mindre præget af radikalitet end resten af Europas. På den måde kan man med rette tale om en nordisk Sonderweg. Denne skyldes imidlertid også det særegne samarbejde mellem bønder og arbejderklasse, der er så karakteristisk for Norden i mellemkrigstiden. Overalt i Europa ser vi en voksende kapitalisme, de fleste steder i Vesteuropa også stærke partier, der repræsenterer arbejderklassen, men kun i Norden ser vi en konstellation af bønder og arbejdere som igangsættere af en socialdemokratisk forvaltning af kapitalismen eller ville Sejersted snarere sige: en forvaltning af det moderne.

En af hovedtankerne i bogen er nemlig, at det 20. århundrede var vidne til ikke kun en konflikt mellem kapital og arbejde, men også mellem tradition og modernisering, hvor Socialdemokraterne i Norge og Sverige

ikke kun lagde sig efter en socialistisk politik, men også en moderniseringspolitik. Heri deltog bønderne som traditionsforvaltere, hvor de efter en såre afgørende drejning bort fra 1920'ernes Blut und Boden-politik med risiko for fascistisk snavs på fingrene indså fordele ved moderne alliancer med socialdemokraterne, men hvor de samtidig kom til at lægge en formativt samfundsskabende dæmper på alt for megen innovationstænkning i det, der sammenfattes som dels "forhandlingskorporativisme, dels "forvaltningskorporativisme". Det har ikke mindst betydning i Norge med et mere radikalt Arbejderparti, men også i Sverige, hvor Sejersted med rette tildeler Axel Persson i Bramstorp stor indflydelse. Ud fra denne optik fremstår han, får man indtryk af, som en mere central borgerlig politiker end eksempelvis Bertil Ohlin. "Kohandeln" er et af omdrejningspunkterne i bogen. Sejersted påpeger, at kulturradikalismen hindrede socialdemokraterne i en drejning mod den diktatoriske socialisme, og at stærke højrepolitikere som Hambro og Lindman stod i vejen for ekstremisme på den brune side. Man kunne tilføje, at de nordiske socialdemokratisers hegemonisering af bønderne forhindrede en ekstremisme indefra.

En anden af bogens grundtanker, som knytter sig til ovenstående, er, at når 1900-tallet fremstår som Socialdemokratiets århundrede, skyldes det hverken nogen historisk nødvendighed eller en masterplan fra socialdemokraternes side (en sådan var i øvrigt også ikke mindst i århundredets begyndelse svær at få øje på), men politiske muligheder og historisk kontingens. Det har berøring med det metodiske greb i bogen, som er udpræget historisk ved at betone forholdet mellem struktur og "handlingsideologer" (s. 152 f.) og ved at have et vågent blik for "historiens list" i feltet mellem determinisme og tilfældighed (s. 508). Tilsvarende giver han (s. 139) ikke meget for hverken en idéhistorisk eller politologisk stillingtagen til, hvad socialdemokratisk politik "egentlig" eller "dybest set" var. De trufne beslutninger og den første politik i sin fakticitet er for ham det afgørende. Dette greb letter eftersporingen af Socialdemokratiets *carpe diem*-politik og dets stærkeste leders sans for det muliges kunst – altid under hensyntagen til samdrægtighed og politisk bæredygtighed.

En tredje af grundidéerne er, at Socialdemokratiets politik står i betydelig gæld til forløberne. De udgøres ikke mindst af vidtsynende borgerlige politikere. I Sverige var det Højres kloge nationale strateg Arvid Lindman, der allerede i den urolige periode 1900–1914 indså nødvendigheden af at give arbejderklassen politisk

indflydelse. Situationen var den samme i Norge med Venstrepolitikeren Gunnar Knudsens "statssocialisme". I begge tilfælde blev socialdemokraterne bærere af en demokratisk arv, som de overtog fra de borgerlige. Som det formuleres (s. 280): de fleste af de systemer, man anser som specielt socialdemokratiske, var i Norge blevet lanceret af Venstre. Den anden forløber finder Sejersted i det civile samfunds "folkkrørelser", som han med rette betoner langt mere end Bo Stråth; måske også af den grund at det i det 20. århundrede bliver langt tydeligere, i hvor høj grad den folkelige mobiliseringsvirkningshistorie var udslaggivende. Sejersted ser dem som demokratiske bevægelser inden demokratiet – på samme måde som han ser eksempler på, at kvinderne kunne handle politisk inden de opnåede fulde politiske rettigheder – og gør gældende, at en socialdemokrat i de første mange årtier ikke kunne gøre sig forhåbninger om en politisk karriere, hvis ikke han kunne klare at komme gennem afholdsbevægelsens nåleøje; en tanke som bl.a. Bengt Lindroth også har slået på i sine analyser af civilsamfundet. Denne puritanisme skulle senere give anledning til en del besvær, da det ikke længere var så vigtigt at "sköta sig" som at være en driftig forbruger.

En fjerde hovedtanke er, at Sverige blev industrialiseret inden det blev demokratisk, medens det omvendte gjorde sig gældende i Norge. Dette fik den konsekvens, at der i Norge på både statsligt og kommunalt plan foregik en mere direkte politisering, og at storindustrien havde vanskeligere vilkår for at slå igennem end i Sverige, hvor i det mindste i Socialdemokratiets glansperiode 1940–1970 tingene kunne ordnes ved et frokostmøde mellem Marcus Wallenberg og Gunnar Sträng...

Strukturelt set er bogen bygget op i tre dele, hvoraf den første udgøres af tiden 1905–40, hvor fundamentet støbes, hvorefter huset rejses i anden del – tiden 1940–70, der betegnes som Socialdemokratiets "lykkelige øjeblik". Her skulle man høste frugterne. Og høstet blev der. På basis af den industrialisering, centreret omkring den udnyttelse af vandkraften og elektrificeringen, der blev grundlagt i første fase. Her blev det for alvor synligt, at politikken ikke kun drejede sig om socialisering, men om modernisering. Resultatet blev en blandingsøkonomi, der ikke mindst kom til udtryk inden for socialpolitikken, hvor Sejersted med rette gør et stort nummer ud af socialforsikringen i de to lande: skulle den være rent universalistisk, eller skulle den tage hensyn til indkomstforskelle? Resultatet blev et både-og, hvor universalismen – ikke overraskende – stod stærkest i det traditionelt mere egalitært-demokratiske Norge, medens Sverige

i højere grad lagde sig efter indkomstdifferentiering, således at princippet med indførelsen af tillægspensionen ATP var, at ingen måtte gå ned i levestandard i tilfælde af arbejdsløshed, sygdom, pensionering. Det skete i Sverige med arbejderklassens opbakning, der i respekt for statusforskelle også inden for arbejderklassen selv var imod brud på etablerede hierarkier (s. 279). Således levede traditionalismen videre i bedste velgående midt i al modernisering og socialisering.

Omkring 1970 fadede glansperioden ud. Årsagerne hertil er flere. Dels var konjunkturerne ikke længere til fordel for kriseløsning via permanent vækst. Dels var der blevet for langt mellem parti og befolkning. I Norge illustreret af at Youngstorg-triumviratet med Einar Gerhardsen efter krigen og den brede Johan Nygårdsvold tog over med hård hånd. Eller som det hedder i bogen (bl. a. s. 451): partierne fremstod ikke længere som vitale dele af civilsamfundet, men som den offentlige sektors forlængede arm og (s. 507): partierne mistede deres basis i "folkkrørelserna". Man kunne også formulere det på den måde, at man havde sejret ad helvede til. Socialdemokratismen var blevet altfavnende. Der var ikke længere fundamentale spørgsmål at indgå kompromiser om og modstandsvillige forhandlingspartnere, der var så uenige, at et stort kompromis kunne blive synligt. Socialdemokratismen havde resulteret i en ny stats- og samfundskonformisme. Det Halvdan Koht'ske projekt om arbejderklassens fuldstændige integration i magten som demokrati-nationalismens højdepunkt var nu fuldbragt.

Herefter er det gået ned ad bakke. I tredje periode 1970–2000. Det er befriende, at Sejersted ikke kaster sig i armene på den massive kritik af Socialdemokratierne, som har været så stærk i Norge og især Sverige – men bestræber sig på mere generelle kriseforklaringer. Hans opfattelse er den, at ligesom Stråth kunne pege på misforholdet mellem union og demokrati som årsag til unionsophøret, kan vi i dag konstatere et misforhold mellem ligheds- og frihedstanken. Den klasse- og interessepolitik, der havde banet vejen for rødmutls-samarbejdet i 1930'erne, og som også fulgte med i socialdemokratismens glansperiode, blegnede i løbet af 1970'erne og 1980'erne. Det kollektive ansvar og normfundament blev afløst af individuelle frigørelsesformer og ønske om singularistisk mangfoldighed. Oprørskulturen og dens råb om her-og-nu-aktivisme passede dårligt til de normative forpligtelser om samfundssind og frigørelse fra "nødvendighedens rige", som den selv var vokset ud af. Klientgørelsen af borgerne skal ses i dette lys mere end som en forklaring i sig selv, som mange kritikere af

socialdemokratismen ellers har ment. Det forpligtende samarbejde og den stærke svenske tanke om "att bära sitt strå till stacken" tabte i relevans. Sammenhængskraften klarede sig dårligt i forhold til hedonismen, hvor også de offentlige ydelser blev indskrevet som del af en konsumisme.

På et par områder ville et par udblik mod Finland og Danmark nok kunne have profileret Norge og Sverige tydeligere. En påpejning af statens stærke indflydelse på "folkkrørelser" og civilsamfundsorganisationer som tilfældet er i Finland ville have kunnet kaste yderligere lys over disse "ostatligheters" store indflydelse i Norge og Sverige, ligesom fraværet i Danmark af fænomener som Norges "landgymnasier" og Sveriges folkehøjskoler, der formidlede kundskaber og ikke kun søndagsagtigt "bragesnak", kunne have kastet yderligere lys over skolens samfundsformative betydning i Norge og Sverige – og nationalismen i de respektive lande.

Det ville nemlig formodentlig også have medvirket til en yderligere skarp profiltegning af den særegne kombination af politisk og kulturel nationalisme, der – om end i variation – er så kendetegnende for Norge og Sverige, men ikke for Danmark hvor der i stigende grad og i grunden gennem det meste af 1900-tallet har været problemer med synkroniseringen heraf. Sejersted skriver (s. 165) om Per Albin Hansson, at han brugte begreberne "folkhem" og "medborgarhem" synonymt, dvs. med en ligelig vægtning af kulturnationalisme og politik. Det forekommer at være en yderst vigtig pointe, som ikke ses fulgt tilstrækkeligt tydeligt op i resten af bogen. Forvaltningen af nationalismen som samfundsmæssigt kit og de tilsvarende problemer, især i Sverige, med at håndtere og respektere folks nationalisme i socialdemokratismens svaghedsperiode kunne nok have været trukket skarpere frem som et af de store hovedsynspunkter. Det kunne også have styrket bogens kulturhistoriske profil. Men det er så næsten også det eneste kritikpunkt, man kan have af indvending mod dette storslåede arbejde, der er så krystalklar i sin struktur, så informationsmættet på hver eneste side og så velskrevet med en udpræget evne til at sammenfatte begivenheder og årsagssammenhæng i en enkelt sætning – meget ofte med anvendelse af paradokser, dialektikker og andre u-almindelige formuleringer.

Kort sagt: Bogen er et sjældent flot stykke arbejde og vil formodentlig komme til at stå stærkt i både norsk og svensk historieforskning i flere årtier. Det kan ikke gøres meget bedre.

Niels Kayser Nielsen, Aarhus